

בצלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)
بتسيلم - مركز المعلومات الإسرائيلي لحقوق الإنسان في الأراضي المحتلة
B'Tselem – The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

ירי קטלני וענישה קולקטיבית בעקבות הטבח במערת המכפלה

דו"ח מקרה, 4 במארס 1994

רחוב התעשייה 8, ת.ד. 53132, ירושלים 91531, טלפון 6735599 (02), פקס 6749111 (02)
8 Hata'asiya St. (4th Floor), P.O.Box 53132, Jerusalem 91531, Tel. (02) 6735599, Fax (02) 6749111
mail@btselem.org <http://www.btselem.org>

כתיבה : תמי בש, יובל גינבר

תחקיר : באסם עיד, יובל גינבר

נתונים : יעל שטיין, שירלי ערן

בצלם מבקש להודות לארגונים ולאנשים הבאים על עזרתם בהכנת הדו"ח :

עמותת רופאים ישראלים פלסטינים לזכויות האדם

אל-חאק

Jerusalem Media and Communication Center

זוהיר א-דבעי (אבו אסלאם)

נאסר אל-חוראני

כמו כן מבקש בצלם להודות לשלומית לוריא ולרים קסיס על עזרתן בהכנת קובץ הדו"ח לפרסום באינטרנט.

מבוא

על פי תחקיר ראשוני של בצלם, נהרגו בששת הימים שלאחר הטבח במערת המכפלה 21 פלסטינים מירי של אנשי כוחות הביטחון, 16 בגדה המערבית (בהם שבעה בחברון) ו-5 ברצועת עזה. מאות נפצעו. עם היוודע דבר הטבח, פרצו ברחבי השטחים הפגנות רבות של פלסטינים. מן התחקיר עולה כי כוחות הביטחון הפגינו נוכחות מאסיבית בריכוזי אוכלוסייה פלסטינית ונכנסו לעימותים עם מפגינים, תוך שימוש תכוף באש חיה, שלא לצורך הגנה עצמית.

כוחות הביטחון נקטו מדיניות של ענישה קולקטיבית מחמירה כלפי האוכלוסייה הפלסטינית. על השטחים הוטל שוב סגר מלא, ובכך נשבר מטה לחמן של עשרות אלפי משפחות. עוצר הוטל על כמיליון וחצי בני אדם לתקופה של עד חמישה ימים. בעת כתיבת הדו"ח, עדיין נמשך העוצר בחלק מהמקומות. בדו"ח יובאו ממצאי התחקירים לגבי נסיבות מותם של 12 מההרוגים, וניתוח שלהם. כן יתוארו אמצעי הענישה הקולקטיבית שנקטו השלטונות כלפי האוכלוסייה הפלסטינית ותוצאותיהם.

א. מקרי מוות

1. חברון, 25.2.94: מותם של איסמאעיל פאיז איסמאעיל קפישה, בן 28, ערפאת מחמוד אל-באיד, בן 27, ונאדר סאלם מוחמד זאהדה, בן 18

התקרית החלה כחצי שעה לאחר הטבח, בחצר בית החולים אל-אהלי בחברון, אליו הובאו תחילה רוב נפגעי הטבח. חצר בית החולים התמלאה במאות מקרובי הנפגעים, ורבים אחרים באו על מנת לתרום דם. לאזור הגיעו עשרות חיילים. צעירים רבים זרקו לעברם אבנים, והחיילים הגיבו בירי. בתקרית זו, שנמשכה מספר שעות, נהרגו שלושה פלסטינים. אף שנסיבות מותם המדויקות לא הובררו בתחקיר, העידו בני משפחותיהם של ההרוגים כי השלושה הלכו אל בית החולים לאחר הטבח.

ואיל שחדה בשיר עמרו, עובד במחלקת החשבונות של בית החולים אל-אהלי, סיפר לעובד בצלם באסם עיד ב-27.2.94 על האירועים שהתרחשו ליד בית-החולים אל-אהלי:

ב-25.2.94 הגעתי לבית החולים בשעה 5:45 בבוקר בגלל ששמעתי ברמקולים של המואזין קריאות לבוא לתרום דם בבית החולים בעיר. הגעתי לכניסה לבית החולים וראיתי מאות צעירים שהגיעו לבית החולים על מנת לתרום דם ולבדוק מה קרה עם בני משפחותיהם. עשרות חיילים הקיפו את בית החולים מכיוון מזרח וצפון והצעירים עמדו מולם, במרחק של 50-60 מטרים. חלק מהצעירים עמדו על גדרות בית החולים וחלק מחוץ לגדר. החיילים ירו לעבר הצעירים שיידו אבנים לעברם. מדי פעם הצעירים חזרו אחורה והחיילים התקדמו.

"ברגע זה הוכנסו לבית החולים שני הרוגים כתוצאה מהאירועים בחוץ עם החיילים. חלק מעובדי בית החולים הציעו שנצא החוצה ונשכנע את הצעירים להתרחק מעיני החיילים. יצאתי לכיוון צפון. החיילים היו במרחק של 60 מטרים מהצעירים. הירי נמשך, יריות בודדות עם הפסקות.

"אמרתי לצעירים: מספיק שאיבדנו כל כך הרבה נפשות היום, תתרחקו מהחיילים.

"אחד הבחורים שעמד ממש לידי נפל. ראיתי שהוא נפצע בצוואר. היה לו חור כניסה ויציאה של כדור. חזרתי לבית החולים, שם ראיתי שהובאו עוד שני הרוגים שנפגעו בראשיהם. סביב בית החולים היו כ-20 פצועים, רובם בראש, בצוואר ובחזה. רובם הועברו לבית החולים אל-מקאסד".

עבד אל-חלים שאוור א-תמימי, חבר הנהלת בית החולים אל-אהלי, מסר לעובד **בצלם** באסס עיד כי ביום הטבח הוא התקשר למושל חברון בסביבות השעה 6:00 בבוקר, וביקש ממנו להרחיק את החיילים המקיפים את בית החולים. לדברי א-תמימי, המושל הבטיח לפעול בעניין, והציע שהשניים יהיו בקשר אחת לרבע שעה. בשיחה הטלפונית השנייה, מסר א-תמימי למושל כי החיילים הוסיפו להתקדם לעבר בית החולים: "בחוץ היו הרבה צעירים ופחדתי מעוד טבח. המושל אמר לי שאינו יכול להורות לחיילים לסגת בגלל שיש שני גיפים צבאיים מוקפים על ידי צעירים. במהלך השיחה החיילים התקדמו עוד יותר. המושל אמר שוב שישקיע מאמץ כדי להרחיק אותם.

"לאחר זמן מה הבחנתי שהחיילים שוב מתקדמים. הם הגיעו לגדרות בית החולים והיריות פגעו בקירותיו. בשעה 11:30 התקשרתי שוב למושל, ושוב ביקשתי שירחיק את החיילים. המושל התעלם מבקשתי. אמרתי שהבעיה הכי גדולה היא נוכחותם של החיילים ליד בית החולים וזה שהם ממשיכים לפצוע אנשים. אמרתי למושל שכבר הגיעו כ-15 פצועים כתוצאה מהתקריות בין החיילים לצעירים. המושל אמר שוב שהוא יבדוק את העניין. "הייתי בקשר רצוף עם המושל, ובכל פעם דיווחתי לו על מספר ההרוגים. "לפתע ראיתי שישה חיילים שעלו על גג בית מול בית החולים והמשיכו לירות לעבר ההמון שתקף אותם באבנים. ראש לשכת המסחר של חברון הגיע לבית החולים והחל לקרוא ברמקול ידני לעבר הצעירים לעזוב את המקום. הצעירים נענו לו.

"אינני מבין מדוע החיילים הגיעו לבית החולים. האנשים היו מבוהלים, זועמים ומודאגים. הם באו לתרום דם ולבדוק מה קרה עם בני משפחותיהם".

מקרים קודמים

מאז תחילת האינתיפאדה אירעו מספר אירועים חמורים שהביאו להפגנות רבות משתתפים בשטחים. בכל המקרים הזרים צה"ל כוחות רבים לריכוזי האוכלוסייה, תחת שיימנע מעימות ישיר עם התושבים, והפעיל אמצעים קטלניים ללא צורך. מדיניות זו הביאה בעבר, כמו גם הפעם, למספר רב ביותר של נפגעים: ב-20.5.90 ירה אזרח ישראלי למוות בשבעה פלסטינים ליד ראשון לציון. בעשרת הימים שלאחר המקרה נהרגו בשטחים 18 תושבים פלסטינים מירי אנשי כוחות הביטחון.

ב-8.10.90 הרגו אנשי כוחות הביטחון 18 פלסטינים בהר הבית. עד סוף חודש אוקטובר נהרגו בשטחים 11 פלסטינים נוספים מירי אנשי כוחות הביטחון.

ב-19.12.92, יומיים לאחר ששלטונות הביטחון גירשו 415 פלסטינים מהשטחים ללבנון, הוסר מעל ח'אן יונס עוצר ממושך. בעשרת הימים שלאחר מכן נהרגו בח'אן יונס 11 פלסטינים מירי אנשי כוחות הביטחון, מהם 4 ילדים מתחת לגיל 16. למעלה ממאה פלסטינים נפצעו.

2. שכונת א-שיח', חברון, 25.2.94: מותם של איימן איוב אל-קוואסמה, בן 22, ועטייה מוחמד עטייה א-סלאיימה, בן 30

קוואסמה וא-סלאיימה נהרגו בתקריות שהחלו לאחר שחיילים הגיעו לקרבת בית קברות בו התקיימה לווייתם של שניים מהרוגי הטבח.

הצעירים הקימו מחסומים סביב בית הקברות, כדי למנוע מהצבא להיכנס לתוכו. למקום הגיע גיפ צבאי, שעצר במרחק של כ-300 מטר מבית הקברות. הצעירים החלו להתקדם לעברו וליידות עליו אבנים, והחיילים הגיבו בירי של גז מדמיע וכדורי גומי. לבית הקברות הגיעו צעירים נוספים, ומספר האנשים במקום הגיע ליותר מ-200. בשלב זה החלו החיילים לירות אש חיה.

על פי עדויות שנמסרו לעובד בצלם באסם עיד ב-27.2.94:

"איימן, שהסתתר מאחורי אחד הבתים, המשיך ליידות אבנים לעבר החיילים שעמדו במרחק של כ-35 מטר. חייל אחד כרע על ברכו וכיוון את נשקו לעבר איימן. איימן יצא מאחורי הבית כדי ליידות עוד אבן ואז נפגע מכדור אחד בראשו".

איימן קוואסמה נלקח לבית החולים עאליה, אך נפטר בדרך ונקבר בבית הקברות שבשכונת א-שיח'. לאחר שנקבר איימן, עזבו הצעירים את בית הקברות. עדי ראייה תיארו את האירועים שלאחר מכן:

"לא רחוק מבית הקברות היו תקריות. כמה צעירים יידו אבנים לעבר חיילים. מוחמד עטייה נפגע מירי בראשו. צעירים לקחו אותו לבית החולים ושמענו שהוא מת. הוא נקבר באותו בית קברות שבו נקבר איימן".

3. הר הבית, מזרח ירושלים, 25.2.94: מותו של אמג'ד כאמל אחמד שאהין, בן 17

לאחר תפילת הבוקר בהר הבית, התפתחה תקרית בין צעירים לבין אנשי כוחות הביטחון. הצעירים יידו אבנים ושוטרי משמר הגבול ומשטרת ישראל הגיבו בירי גז מדמיע וכדורי גומי. עם זאת נורו גם מספר כדורים חיים, ככל הנראה מתת-מקלע "עוזי". אחד מהם גרם למותו של אמג'ד שאהין. על פי עדות ראייה שנמסרה לעובד בצלם באסם עיד ב-1.3.94 על-ידי עובד בית הספר הסמוך:

"עמדתי ליד בית הספר 'אל-אקסא', בין שער אל-חוטה [בצפון] לבין שער המלך פייסל. בשער המלך פייסל עמדו עשרה שוטרים במדים כחולים ועוד שני שוטרים ערבים שמשרתים בהר הבית. כמה עשרות צעירים הגיעו משער אל-מג'לס [המערב] לכיוון שער המלך פייסל [שער צפוני-מערבי לאל-חוטה]. במרחק של כ-25 מטרים מהשער הם החלו ליידות אבנים לעבר השוטרים.

"ראיתי קצין אחד שהוציא את אקדחו, עמד בצד ימין של השער והחל לירות יריות בודדות בזהירות. הוא כיוון את אקדחו כלפי מעלה וירה באוויר. לקצין היה כוכב אחד או שניים על הכתף, אני לא זוכר. שוטר אחר מאותה קבוצה, שעמד בצד שמאל של השער עם נשק עוזי, החל לכוון ולירות - לא לעבר הצעירים מידי האבנים אלא מזרחה.

"אמג'ד הגיע למקום, עמד כשלושה מטרים ממני, כ-25 מטרים מהשוטרים, וצפה במתרחש. השוטר עם העוזי כיוון את הנשק לעברנו. מיד זזתי מהמקום, אבל אמג'ד כנראה לא שם לב. השוטר ירה שתי יריות ואמג'ד נפל". בידי בצלם העתק מתעודת פטירה של משרד הפנים, לפיה מת שאהין כתוצאה מירי.

תגובת דובר משטרת מחוז ירושלים, שמואל בן-רובי, 6.3.94:¹

בתחקיר ובדיקות שנערכו עד כה לא ידוע למשטרת ירושלים על כל הרוג במהלך אירוע הר הבית, ואף לא הייתה כל פנייה, תלונה או הודעה מצד גורם רשמי או פרטי על נסיבות מותו של אמג'ד שאהין. התצפיות המשטרתיות שהוצבו בהר הבית מבעוד מועד לא דיווחו על פגיעה אנושה או על הרוג לפני, במהלך ובסיום ההתפרעויות. יתר על כן, מאמצינו ופנייתנו לקבלת מידע ממשפחת ההרוג לא נענו. קרוב משפחת הנפטר הגיע באותו יום למשרד הבריאות לקבלת היתר קבורה ומשנודע למשטרה על כך הוא נתבקש להגיע לתחנת המשטרה הסמוכה, אך לא עשה כן.

4. שכונת רפידיה, שכס, 25.2.94: מותו של ראמי נשאת עזמי ג'אמוס, בן 16

בשעות הצהריים הוכרז עוצר בשכס. קבוצה של כ-20 צעירים הקימה מחסום ברחוב צדדי המסתעף מהרחוב הראשי. חיילים שהגיעו למקום ירו לעבר הצעירים ופגעו בראמי. בלאל מוחמד סלאמה שחאדה, בעל חנות מכולת הממוקמת ברחוב הראשי בשכונה, מסר לעובד בצלם יובל גינבר ב-1.3.94 כי ג'אמוס קנה אצלו מצרכים ולאחר מכן יצא להצטרף לצעירים:

"בא ג'יפ ברחוב הראשי מכיוון מזרח ובו כחמישה חיילים. הגיפ עצר, ושניים ירדו ופנו לכיוון הצעירים. הם ירו מיד. שלוש יריות פגעו בכביש ובארון תצוגה מזכוכית, אבל לא פגעו בצעירים. הירייה הרביעית או החמישית הייתה אל ראמי, ממרחק של 60-65 מטר. ראמי החזיק את המוצרים מהמכולת, הוא לא זרק אבנים. תפסתי אותו ולקחתי אותו אלי הביתה. הוא נפגע בצווארו. המון דם נזל על הכביש. הוא מת לפני שהגיעה מכונית". עד ראייה נוסף, נידאל נימר עיסא בישארה, מסר לעובד בצלם כי באותו יום בשעה 12:05, מיד לאחר שהוכרז על העוצר בעיר, הוא הלך לביתו ובדרכו ראה קבוצה של צעירים שהקימו מחסומים ברחוב הצדדי: "השהיד יצא מהמכולת עם שקיות בשתי הידיים. ראיתי ג'יפ בא ממזרח, שעצר במרחק של כ-50 מטר מאיתנו. הייתי אולי שני מטר מהשהיד. מהגיפ ירדו אולי שישה חיילים. שניים מהם החלו מיד לירות, אחד בעמידה ואחד בכריעה. כמה יריות פגעו בזכוכית [של ארון התצוגה], אחת בדלת החנות [של העד הראשון], ואחת פגעה בצוואר של השהיד. הכול נמשך אולי 20 שניות. עזרתי לקחת אותו משם, אבל כבר לא היה לו דופק".

הודעת דובר צה"ל, 25.2.94:

ערבי כבן 16, תושב מחנה הפליטים רפידיה בשכס, נהרג היום בצהריים לאחר שיידה אבנים לעבר סוור צה"ל שעבר במחנה הפליטים. חיילי הסוור הגיבו בירי ממנו נפצע התושב. הפצוע נפטר מפצעו בדרכו לביה"ח.

¹ תגובת הדובר ניתנה לפני פניית בצלם למחלקת החקירות במשטרה.

5. מחנה הפליטים ג'לזון שבנפת רמאללה, 25.2.94: מותו של אמג'ד איסמאעיל אל-עדווי, בן 19

במחנה הפליטים ג'לזון התפתחה תקרית במהלכה יידו צעירים רבים אבנים מהרחוב הראשי של המחנה לעבר חיילים שנמצאו על כביש רמאללה-שכם. החיילים התקדמו לעבר הצעירים ואחד מהם כרע ברך וירה לעבר אמג'ד. על פי עדות ראייה שנמסרה לעובד בצלם באסס עיד ב-1.3.94:

"היו 12 חיילים, שהתחלקו לארבע קבוצות של שלושה. הם רצו מכביש רמאללה-שכם לתוך המחנה, עמדו על גבעה המשקיפה על המחנה וירו גז מדמיע, אשר רק הביא לתסיסת הרוחות. שלושת החיילים שמולם עמד אמג'ד, ועמו עשרות צעירים, היו כמאה מטרים מהם, וביניהם עצים גבוהים.

"אחד החיילים שכב על בטנו וירה אש חיה שממנה נפגע אמג'ד בבטנו. שני בחורים נוספים נפצעו. גם קבוצות החיילים האחרות ירו אבל לא היו נפגעים מירי. זה בגלל הבתים שבין המקום בו נמצאו אותם חיילים לבין הצעירים".

אמג'ד אל-עדווי נפצע בבטנו ומת מפצעיו למחרת.

6. עיסווייה, מזרח ירושלים, 26.2.94: מותו של פאדי טארק אחמד אל-עיסאווי, בן 17

פאדי אל-עיסאווי נורה למוות בידי שוטרי מג"ב לאחר שנזרק לעברם רימון גז מדמיע. על פי עדות שמסר ערפאת דאהוד יוסף עטיה, תושב עיסווייה בן 18, לעובד בצלם באסס עיד ב-28.2.94, הוא הלך יחד עם פאדי אל-עיסאווי ושני אנשים נוספים לגבעה הצפונית של הכפר המשקיפה על הכביש הראשי, כדי ליידות אבנים על כוחות משטרה ומכוניות ישראליות. ילד שהיה במקום הודיע להם שבתחתית הגבעה מסתתרים שוטרי מג"ב, שמכוניתם נרגמה באבנים כחצי שעה קודם לכן:

"זרקנו אבן על המקום בו הסתתרו אנשי מג"ב, והם ירו לעברנו כדורי גומי וגז מדמיע. זה חימם אותנו והתחלנו ליידות לעברם אבנים, אך האבנים לא פגעו, כי אנשי המג"ב הסתתרו מאחורי טרסות ואנו היינו יותר גבוהים מהם. עוד ארבעה בחורים הצטרפו אלינו. אחד מהם היה רעול פנים ובידו תרמיל גז מדמיע שאנשי מג"ב ירו בכפר באותו יום אך לא התרוקן. הבחור זרק את תרמיל הגז המדמיע לעבר המג"בניקים.

"כמה דקות אחרי שהתרמיל נזרק, אנשי המג"ב ששכבו מאחורי הטרסות נעמדו וראינו את ראשיהם. הם היו שלושה וזרקו לעברנו ארבע פצצות הלם ותרמיל של גז מדמיע. אחר כך ירו כדורי גומי בכמויות. בכל פעם שהם ירו שכבנו על האדמה. איש מאיתנו לא נפצע. אחר כך שמעתי שתי יריות של אש חיה. שכבתי על האדמה. אחד המג"בניקים ישב בחצי כריעה על האדמה וירה. שכבנו על הרצפה, אחר כך קמנו והתחלנו ליידות אבנים.

"לאחר כמה שניות הסתכלתי על האדמה. ראיתי את פאדי שוכב על הצד וחור בצווארו בצד ימין.

"אמרתי לבחורים שאיתי שפאדי נפצע. הרמנו אותו על הידיים והלכנו כמה מטרים עד לרכב. משם נסענו לבית החולים אל-מקאסד, אך כשהגענו לשם פאדי כבר היה מת.

"מהמקום ממנו ירו החיילים עד המקום בו עמדנו היו כ-40 מטרים מלמטה למעלה".

מוראד אנוואר יוסף עובייד, תושב עיסווייה בן 18, מסר כי בהיותו ליד המסגד בכפר שמע ירי, וניגש למקום ממנו נשמע הירי יחד עם עוד שלושה צעירים, בהם הבחור רעול הפנים שנשא עמו תרמיל של גז מדמיע:

"היו שם ערפאת ופאדי ועוד שניים, והצטרפנו אליהם. התחלנו לייזות אבנים לעבר אנשי מג"ב שהסתתרו מאחורי הטרסה. אנשי המג"ב ירו גומי וגז. הבחור רעול הפנים זרק את תרמיל הגז שהיה לו ביד לעבר החיילים. לאחר כחמש דקות החיילים ירו מספר יריות מאש חיה. בכל פעם שכבנו על האדמה, אך בפעם האחרונה שמעתי את ערפאת צועק שפאדי נפצע. הסענו אותו לבית החולים אל-מקאסד, הכניסו אותו לחדר מיון. בכל פעם ששאלתי את הרופאים מה מצבו אמרו לי בסדר, אך כשאביו של פאדי הגיע הרופאים מסרו לנו שהוא מת מפצעיו".

הודעת דובר משטרת ירושלים, שמואל בן-רובי, 13.3.94:

מתחקיר ראשוני שנערך באותו יום עולה כי כוח מג"ב שסייר בכפר הותקף ביידוי אבנים על ידי כמה עשרות צעירים ערבים ובמטרה לחלץ עצמו ולפזר המתפרעים ירו השוטרים כדורי גומי וגז. אחד הצעירים הערבים השליך חפץ שנראה לאחד מהשוטרים כרימון, והוא ירה כדור אחד מהנשק שהיה ברשותו ופגע בו. הצעיר הובהל לבית החולים מוקאסד, שם נפטר. גופתו נחטפה והובאה לקבורה בחופזה בכפר. חומר התחקיר הראשוני הועבר באותו יום למחלקה לחקירות שוטרים.

7. כפר מאדמא שבנפת שכם, 27.2.94: מותו של נאג'ח עווד עבד אל-פתאח זיאדה, בן 21

זיאדה נורה לאחר שיידה אבנים על ג'יפ של משמר הגבול. הגי'פ נעצר, אחד השוטרים ירד ממנו וירה בזיאדה ממרחק של כ-30 מטר.

בשעות אחר הצהריים נכנסו למאדמא שני ג'יפים, אחד של צה"ל והשני של משמר הגבול, וצעירים בכפר יידו לעברם אבנים. זיאדה עמד ליד עמוד חשמל, כ-30 מטר צפונית-מזרחית למקום בו עמדו הג'יפים. חייר כאמל חמדאן קט, בן 29, מסר לעובד בצלם יובל גינבר ב-1.3.94 כי ראה את התקרית בהיותו בחנותו, הממוקמת בצידו הצפוני של הרחוב שבו נורה זיאדה:

"היו שם עשרות צעירים ונאג'ח בראשם, קרוב לכניסה לחנות. הוא זרק אבנים. הצעירים לא חסמו את הרחוב בו נסעו הג'יפים אלא זרקו אבנים מרחוק. מהגי'פ של מג"ב ירדו שני שוטרים. הם היו אולי 30 מטר ממנו. שמעתי שתי יריות. ההרוג נפגע בראשו. לקחנו אותו במכונית. השוטרים לא נתנו לנו לעבור במשך כחצי שעה. הוא דימם מהראש וחלקים מהמוח נשפכו על הידיים שלנו".

עבד א-רחים חסאן נסאר, בן 47, תושב מאדמא, שהיה בעת התקרית בביתו, בצידו הצפוני של הרחוב בו נורה זיאדה, מסר עדות דומה:

"ראיתי שבאו שני ג'יפים, אחד של הצבא ואחד של משמר הגבול, מכיוון עסירה. הם הגיעו לכפר, למטה [דרומית לביתו של העד]. ראיתי את החיילים והשוטרים יורדים מהגי'פים. הצעירים זרקו אבנים. אחד החיילים, אני לא יודע אם חייל או שוטר מג"ב, עמד ליד הגי'פ, ירה ירייה אחת באוויר ואחת ישר אל נאג'ח. בין נאג'ח לצבא היו כ-30 מטרים, וביתי מרוחק כ-20 מטרים מהמקום בו היה ההרוג עומד. ראיתי שהוא נפגע בראש ונפל".

הודעת דובר צה"ל, 27.2.94:

במהלך הפרות סדר ביהודה ושומרון היום נהרג תושב ערבי ונפצעו 11 תושבים ערבים, 3 ישראלים ו-2 אנשי כוחות הביטחון. בנפת שכם נהרג ערבי כבן 25 תושב הכפר מאדמא מירי חיילי צה"ל, היום, סמוך לשעה 17:00,

עת שיידה אבנים לעברם. כמו כן נפצע ערבי קשה, 4 תושבים ערבים נפצעו בינוני ו-6 תושבים ערבים נפצעו קל. מצבם של כל הפצועים הישראליים הוגדר קל.

ב-1.3.94 נסעו דוד ורווית ברוך, תושבי היישוב אריאל, לפתח תקווה. כאשר עברו ליד הכפר בידיא שבנפת טול כרם ירו לעברם חיילי צה"ל והרגו את דוד ברוך. רווית ברוך נפצעה באופן בינוני.

בצלם התריע לא פעם על הסכנה שבירי לעבר כלי רכב על ידי כוחות הביטחון, ושבוועיים לפני מותו של דוד ברוך פרסם דו"ח שעסק בנושא. בדו"ח זה קרא בצלם לשינוי הוראות הפתיחה באש לעבר רכב, כך שפתיחה באש תותר רק במקרים בהם נשקפת סכנת חיים לאנשי כוחות הביטחון.

בתשובה לפנייה של בצלם לפרקליטות הצבאית, בה הובאה הצעה לשנות את הוראות הפתיחה באש בצורה זו, נענינו ב-5.12.93 כי "אירועי טרור שבמהלכם נפגעו חיילים במחסומים מקשים על קבלת המדיניות שהצעתם, שכן חיילים אלו חשופים בעמדות סטטיות, ומתוקף תפקידם לפקח על התנועה בציר עליו הם מוצבים, הם אינם יכולים להתבצר מאחורי מחסות".

בעקבות האירוע האחרון, בו נהרג דוד ברוך, נמסר על ידי דובר צה"ל כי מפקד כוחות צה"ל ביו"ש, האלוף שאול מופז, "הדגיש בפני הכוחות את ההנחיה המתירה פתיחה באש נגד רכב חשוד רק במקרה של סכנת חיים מיידית". בצלם מברך על שינוי זה בהוראות הפתיחה באש, אך מצר על כך כי הדבר נעשה רק לאחר שנהרגו 18 פלסטינים, בהם 2 ילדים בני 4 וילדה בת 11, וכן 2 אזרחים ישראלים, מבלי שסיכנו את חייהם של אנשי כוחות הביטחון, ועל כך שכוחות הביטחון נתנו דעתם על לבעייתיות שבהוראות הפתיחה באש לעבר רכב רק לאחר שנהרג אזרח ישראלי.

8. שכונת עסכר, שכס, 28.2.94: מותו של טלאל וג'יה עלי א-סאלח דוויכאת, בן 23

טלאל דוויכאת, מתמחה במשפטים, נורה על-ידי חייל ממרחק של כ-250 מטר. בעת האירוע הייתה שכס נתונה בעוצר. מספר צעירים הקימו מחסומים על הכביש הראשי של השכונה. שני גיפים של חיילים נכנסו לתוך השכונה ונעצרו לפני אחד המחסומים שהקימו הצעירים. ארבעה חיילים ירדו מהגיפים, ושניים מהם החלו לרדוף אחרי הצעירים שברחו מהמקום. את האירועים שהתרחשו לאחר מכן תיאר סאלח ח'אלד אסד ג'בר, שהיה עד ראייה לתקרית, לעובד בצלם יובל גינבר ב-1.3.94:

"שני החיילים האחרים נעמדו משני צידי הרחוב. החייל שהיה בצד המערבי של הרחוב כרע ברך ליד המחסום והתחיל מכוון את הרובה לכיווננו. בדיוק באותו רגע יצא טלאל מהחנות. הוא לא זרק אבנים ולא כלום. הוא הלך קרוב לקיר. החייל כיוון פעמיים או שלוש ואז ירה ירייה אחת".

תיאור דומה של האירוע נמסר לבצלם על ידי עד ראייה נוסף, ג'מאל עבד א-רחים עות'מאן דוויכאת: "ראיתי חייל כורע ברך ומכוון רובה, והאנשים ברחוב התחילו לברוח. עליתי במדרגות. שמעתי ירייה אחת ומיד אחר כך צעקה.

"פניתי וראיתי את טלאל כ-10 מטר מאחורי במורד המדרגות, תופס את בטנו וצורח". דוויכאת נפגע בבטנו, פונה לבית החולים, ותוך זמן קצר מת מפצעיו.

הודעת דובר צה"ל, 28.2.94:

תושב מחנה הפליטים עסכר שבנפת שכם נפצע באורח קשה ומאוחר יותר נפטר מפצעיו, היום בשעות הצהריים. הדבר אירע כאשר כוח צה"ל שפעל במחנה הותקף באבנים ומשנשקפה סכנת חיים לחיילי הכוח, הגיבו בירי ממנו נפצע התושב המקומי באורח קשה ופונה לבי"ח מקומי, שם נפטר מפצעיו.

9. חברון, 28.2.94: מותו של עבד א-רחים סאלם אל-עג'אלוני, בן 65

אל-עג'אלוני יצא מביתו בעת עימות בין חיילים לצעירים, ונורה למוות.

עו"ד עבד אל-האדי אל-עג'אלוני, תושב חברון וחתנו של ההרוג, מסר לעובד בצלם באסס עיד ב-28.2.94 בחברון: "בשעה 14:30 הייתה תקרית בין צעירים לחיילים ברחוב אניבאא בהר ג'והר. כ-20 צעירים עמדו מול עשרה חיילים רגליים. ביתו של עבד א-רחים נמצא כ-100 מטר מהמקום בו היו הצעירים. האיש הזקן יצא מביתו. עמדתי ליד הכניסה לביתו של הזקן והתחבאתי מאחורי קיר. כשראיתי אותו אמרתי לו: אבו סמיר, החיילים יורים, תיכנס הביתה. הוא שאל מה קרה. לפתע הוא נפל על שער ביתו ולא קם. מיד הסתובבתי אליו והכנסתי אותו לביתו.

"לפני ירי האש החיה נורו מספר כדורי גומי. אחר כך החיילים החלו לירות אש חיה. המרחק בין החיילים לשער ביתו של הזקן כ-150 מטרים. הוא הועבר לבית החולים מוחמד עלי ושם נקבע מותו".

ב. ענישה קולקטיבית - עוצר וסגר

1. עוצר

ב-25.2.94, לאחר הטבח במערת המכפלה, הטיל צה"ל עוצר על העיר חברון. למחרת הוטל עוצר על כל ערי הגדה המערבית ועל חלקים נרחבים מרצועת עזה. אוכלוסייה של כמיליון וחצי פלסטינים הייתה נתונה בעוצר לתקופה של בין ארבעה לחמישה ימים. בעת כתיבת הדו"ח, עדיין נמשך העוצר בחלק מהמקומות. כבעבר נאכף העוצר על האוכלוסייה הפלסטינית בלבד. המתנחלים הוסיפו להסתובב בחופשיות ברחבי השטחים. על תושבי קריית ארבע הוטלה הגבלה לפיה מותר להם לצאת מן היישוב בשיירות בלבד, אך הגבלה זו לא נאכפה בהקפדה.

לבד מהפגיעה הבסיסית של העוצר בפרנסתם, לימודיהם ושגרת חייהם של תושבי השטחים, יצרו השלטונות קשיים נוספים. משכם דווח ב-1.3.94 כי הממשל הצבאי הורה לעירייה שלא לפתוח את תחנות הדלק המספקות דלק למכוניות החירום, וכך שותקו שירותי החירום של העירייה. משפחות רבות בשכם דיווחו על מחסור במצרכים חיוניים ובתרופות. ברמאללה החרימו חיילים ב-2.3.94 מכוניות מפלסטינים שהפרו את העוצר, ובשני מקרים אף ניפצו זוגיות של מכוניות. המינהל סירב להנפיק לרופאים פרטיים אישורים לנוע בעוצר.

העוצר בעזה הוסר ב-2.3.94. בערי הגדה הוסר העוצר רק למספר שעות לצורך הצטיידות במזון.

מאחר שמזה זמן רב לא נעשה שימוש באמצעי זה, לא היה הציבור הפלסטיני מצויד בהתאם, ותוך זמן קצר אזל האוכל בבתים. צה"ל לא מיהר להסיר את העוצר לצורך הצטיידות והציבור סבל מחסור. חוסר הפרופורציות בהגבלתה של אוכלוסייה כה נרחבת בולט במיוחד לאור חופש התנועה של המתנחלים, בערים הפלסטיניות ומחוצה להן.

2. סגר

הסגר הכולל על השטחים, שהוקל במקצת קודם לטבח, שב והוטל במלואו, ומנע מעשרות אלפי עובדים ומשפחותיהם את פרנסתם.

מעמותת רופאים ישראלים-פלסטינים נמסר כי החיילים העומדים במחסומים המקשרים בין הגדה המערבית לישראל לא אפשרו לעובדי הצוות הרפואי שבמזרח ירושלים, ואשר מתגוררים בשאר אזורי הגדה המערבית, להגיע לעבודתם. זאת למרות מצב החירום שבו מאושפזים עשרות פצועים בבתי החולים שבמזרח ירושלים. דבר זה עומד בניגוד להוראה של בג"צ בעניין שניתנה בעקבות אירועים קודמים. רק ב-1.3.94 אפשר הצבא לחלק מעובדי בתי החולים להגיע לעבודתם, וב-2.3.94 הגיעו כבר כולם.

העוצר והסגר מהווים ענישה קולקטיבית חמורה, המופעלת כלפי ציבור השרוי בשעה קשה במיוחד ובצום חודש הרמדאן.

הרוגים בשטחים מידי כוחות הביטחון בין ה-25.2.94 ל-2.3.94:

הרוגים פלסטינים

1. עטיה מוחמד עטיה א-סלאיימה, בן 30, נהרג ב-25.2.94 בחברון.
2. איסמאעיל פאיז איסמאעיל קפישה, בן 28, נהרג ב-25.2.94 בחברון.
3. ערפאת מחמוד אל-באיד, בן 27, נהרג ב-25.2.94 בחברון.
4. נאדר סאלם מוחמד זאהדה, בן 18, נהרג ב-25.2.94 בחברון.
5. איימן איוב אל-קוואסמה, בן 22, נהרג ב-25.2.94 בחברון.
6. אמג'ד כאמל אחמד שאהין, בן 17, נהרג ב-25.2.94 בהר הבית.
7. ראמי נשאת עזמי ג'אמוס, בן 16, נהרג ב-25.2.94 בשכונת רפידיה שבעיר שכם.
8. פאדל מוחמד מחמוד אל-קרינאווי, בן 21, נהרג ב-25.2.94 במחנה הפליטים אל-בורייג' שברצועת עזה.
9. איסמאעיל עדנאן עאזם, בן 19, נהרג ב-25.2.94 במחנה הפליטים טול כרם.
10. מוחמד חסאן א-דאנף, בן 28, נהרג ב-25.2.94 בעזה.
11. ג'יהאד עבד א-רחמאן אחמד אבו עבדו, בן 25, נהרג ב-25.2.94 במחנה הפליטים אל-בורייג' שברצועת עזה.
12. אמג'ד איסמאעיל אל-עדווי, בן 19, נפצע מירי ב-25.2.94 במחנה הפליטים ג'לזון שבנפת רמאללה ומת מפצעיו למחרת.
13. נעמאן עאוני סובחי אבו הגיווה, בן 17, נהרג ב-26.2.94 בעזה.
14. פאדי טארק אחמד אל-עיסאווי, בן 17, נהרג ב-26.2.94 בכפר עיסווייה שבמזרח ירושלים.
15. איימן ר'אזי הנייה, בן 17, נהרג ב-27.2.94 בעזה.
16. נאג'ח עווד עבד אל-פתאח זיאדה, בן 21, נהרג ב-27.2.94 בכפר מאדמא שבנפת שכם.
17. מרים אחמד מחמוד אל-עומר, בת 38, נהרגה ב-27.2.94 בכפר סניריא שבנפת טול כרם.

18. טלאל וג'יה עלי א-סאלח דוויכאת, בן 23, נהרג ב-28.2.94 בשכונת עסכר שבעיר שכס.
19. עבד א-רחים סאלם אל-עג'אלוני, בן 65, נהרג ב-28.2.94 בחברון.
20. עות'מאן עלי בראהמה, בן 17, נהרג ב-2.3.94 ביריחו.
21. אוסאמה מוסטפא ר'זאל, נהרג ב-2.3.94 בחברון.

הרוג ישראלי

1. דוד ברוך, בן 28, נהרג ב-1.3.94 במכוניתו ליד הכפר בידיא שבנפת טול כרם.

סיכום

בבוקר ה-25.2.94, מיד עם התקבל המידע הראשוני בנוגע לטבח במערת המכפלה, פנה בצלם לשר הביטחון בקריאה "להימנע ככל האפשר מהכנסת כוחות צבא גדולים למרכזי האוכלוסייה בשטחים". בפנייה הודגש ש"הניסיון מוכיח כי הכנסת כוחות צבא במצבים כאלה גורמת לחיכוך מיותר ולנפילת קורבנות נוספים". צה"ל בחר לחזור ולנקוט במדיניות שנכשלה וגבתה מחיר דמים יקר בעבר, קרי הזרמת כוחות גדולים אל מרכזי האוכלוסייה הפלסטינית, שימוש נרחב בנשק חם, והטלת עונשים קולקטיביים על האוכלוסייה. כתוצאה מכך נהרגו בתוך פחות משבוע 21 פלסטינים וישראלים אחד.

מן התחקירים שערך בצלם לגבי 12 ממקרי המוות עולות העובדות הבאות:

- א. באף אחד מהמקרים שנחקרו לא היו החיילים או השוטרים שירו בסכנת חיים. ברוב המקרים התעמתו החיילים עם המפגינים, תוך שימוש באש חיה, אף כי יכלו להימנע ללא קושי מהעימות.
- ב. אף אחד ממקרי המוות לא נגרם כתוצאה משימוש באמצעים "רכים" יחסית לפיזור הפגנות, כגון גז מדמיע, רימוני הלם או כדורי גומי.
- ג. בכל המקרים נפגעו ההרוגים בחלק גופם העליון (ארבעה בבטן או בחזה, שלושה בצוואר וחמישה בראש).

בצלם שב וקורא לשלטונות לשנות באופן רדיקלי את מדיניותם ביחס לאוכלוסייה הפלסטינית בשטחים:

1. להימנע מנוכחות מוגברת של כוחות הביטחון בתוך ריכוזי אוכלוסייה בכלל, ובמצבים של סערת רגשות ציבורית בפרט.
2. לא להכניס לשטחים כוחות שאינם מאומנים, מצוידים ומתודרכים בפיזור הפגנות באמצעים לא קטלניים.
3. לאסור חד-משמעית כל שימוש בתחמושת חיה שלא לצורך הגנה עצמית.
4. להפסיק לאלתר כל שימוש באמצעים של ענישה קולקטיבית, כגון עוצר וסגר.

תגובת דובר צה"ל לטענות בצלם במסיבת עיתונאים, 3.3.94:

בעקבות הטבח בחברון פרצו מהומות בהם חיילים שימשו מטרה לפורקן זעמם של מתפרעים מקומיים. החיילים קיבלו הוראות לנהוג באיפוק מרבי, אולם נוצרו, על פי תחקירים שבוצעו, מצבים בהם נשקפה להם סכנת חיים.

מקרי המוות הנזכרים בדו"ח בצלם ייחקרו על ידי מצ"ח והעדויות שנגבו על ידי אנשי בצלם יועברו לבדיקה על ידי גורמי החקירה, כנהוג בכל מוות של תושב מקומי. בסופה של חקירת מצ"ח, שאינה מבוססת רק על עדויות של תושבים מקומיים שמציג ארגון בצלם, ניתן יהיה לקבוע אם בוצעו הפרות של נוהלי פתיחה באש, ועיקרי ממצאי החקירה יועברו לחוות דעת של הפרקליטות הצבאית.

אירועי בית כחיל – ממצאי חקירה ראשונית

אירועי בית כחיל שלאחר הטבח, שאירעו לא הרחק מבית החולים אל-אהלי, החלו לאחר שכ-10 חיילים (בפיקודו של קצין זוטרי), שנסעו בשני כלי רכב בשעה 06:30 על ציר בית כחיל, הותקפו על ידי כאלף פלסטינים משולהבים. המקומיים זרקו אבנים סלעים וכ-20 בקת"בים לעבר החיילים. יודגש כי הכוח ניסה להרחיק את ההמון, על מנת לאבטח את הכביש הבין עירוני הראשי ולהשאירו פתוח לתנועת כלי רכב. קודם לכן קיבל הכוח הנחיות ברורות להמעיט בירי חי, ולירות רק במצב של סכנת חיים. הכוח עשה תחילה שימוש רק באמצעים לפיזור הפגנות ולאחר מכן, משהדבר לא הועיל, ירה אש חיה באוויר. עד שכוח מג"ב וכוח צה"ל נוסף הגיע למתן סיוע, עמדו מולם למעלה מאלף פלסטינים. לפי עדויות החיילים, היו מספר מקרים של ירי חי לרגלי המתפרעים, ושני מקרים של ירי על מנת לפגוע (פעם זורק בקת"ב ופעם נגד אדם שסיכן את חי החיילים, כשהוא אוחז בלוק גדול מעל לראשיהם). באירוע נהרגו ארבעה פלסטינים ו-15 נפצעו.

סגירת שטח

הסגר שהוטל על השטחים והעוצרים בעקבות הטבח בחברון היו אך ורק על מנת למנוע הפרות סדר המוניות וסיכון חיי אדם ועל מנת להקטין את החיכוך בין יהודים וערבים. הסגר והעוצרים הוטלו על ידי הפיקוד המוסמך מתוך שיקולי ביטחון.

חשוב להדגיש כי העוצרים הוסרו לפרקי זמן קצובים במהלך היום על מנת לאפשר להצטייד במזון. בנוסף עובדים מקומיים חיוניים (כגון אחיות, עובדי עירייה וכו') יכולים לקבל אישור מנהא"ז לנוע במהלך העוצר על מנת לבצע את תפקידם.

במערכת הביטחון ובצה"ל מתקיימת הערכת מצב רצופה באשר למצב הביטחון באזורים השונים. בעקבות הערכת מצב זו יוחלט האם וכיצד ניתן להסיר חלק מהעוצרים.